

ხელოვნებათმცოდნეობა

Art History

სენტიმენტალიზმი დრამატურგიაში

თამარ ცაგარელი

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

a-mail: ttsagareli@tafu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.19>

SJIF 2026: 8.679

ისტორიიდან ცნობილია რომ, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, ინგლისში, ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება – სენტიმენტალიზმი, რომელიც დაუპირისპირდა კლასიციზმს და შეიმუშვა ესთეტიკური პროგრამა, სადაც გრძნობას და არა გონებას მიენიჭა გადამწყვეტი როლი. ფრანგული - *Sentimentalisme* და ინგლისური - *Sentimentalism* - წარმოადგენენ თვით სიტყვის წარმოშობის ეტიმოლოგიურ ფუძეს, თუმცა მიმართულების სათაური აღებულია ლორენს სტერნის რომანიდან „სენტიმენტალური მოგზაურობა“. სენტიმენტალისტებმა გრძნობის და წარმოსახვის კულტი შექმნეს და ყოველივე ეს დაუპირისპირეს განმანათლებლური კლასიციზმის რაციონალისტურ საფუძვლებს, რომელშიც გონებრივი საწყისი მთლიანად განსაზღვრავდა ხელოვნების ნაწარმოების არსს.

სად და როგორ დაიწყო სენტიმენტალიზმის ჩამოყალიბება? ინგლისში, მაგრამ საწყის ეტაპზე იგი იმდენად იყო დაკავშირებული განმანათლებლური კლასიციზმის საერთო დინებასთან, რომ ახალი ნიშნების შემჩნევა შესაძლებელი ხდებოდა მხოლოდ ტენდენციების სახით. ჯერ ჯოზეფ ტომსონს თავის პოემაში „წელიწადის დროები“ შემოყავს სოფლის იდილიის თემა, რომელმაც შეიძლება მოგვაგონოს ბაროკალური ლიტერატურის და დრამატურგიის თავისებურ გადმონაშთს – თუნდაც პასტორალურ დრამას. მოგვიანებით ედუარდ იუნგი თავის „წითელ წიგნში“ წერს „ლამის ფიქრებს“, სადაც პოეტი, სასაფლაოს ფონზე გვიხატავს თავის მელანქოლიურ განწყობას და სიკვდილის მიმართ ლტოლვას. ამ პოემის ნაწილმა საფუძველი დაუდო ე.წ. „სასაფლაოს ლირიკას“, ტრადიციულ ინგლისურ პასტორალს, რომელშიც დაპირისპირება სოფლის იდილიისა და ქალაქური ცხოვრებისა რჩება (ისევე, როგორც XVI ს. მეორე ნახევრის იტალიური ბაროკოსათვის) დამახასიათებელ მთავარ თემად.

საზოგადოების კრიტიკა ამ ნაწარმოებებში ითავსებს ასევე მოტივს პატრიარქალური წყობის იდეალიზაციისა, თუმცა კონკრეტული ყოფითი დეტალები და ნიუანსები უკვე მოწმობენ იმაზე, რომ საქმე გვაქვს არა ტრადიციულ პასტორალთან არამედ სრულიად ახალ სენტიმენტალურ სოფლის იდილიასთან. გრძნობის კულტს მიყავდა ხელოვნება ადამიანის შინაგანი სამყაროს უფრო ადეკვატურ გახსნამდე; ინდივიდუალური სახის შექმნამდე, რაც ნიშნავდა ფსიქოლოგიური ანალიზის გაღრმავებას: სენტიმენტალისტებს ახასიათებდა ისეთი დამოკიდებულება ბუნებასთან, რომელშიც პეიზაჟიც კი ხდებოდა პირადი განცდის მეგზური. აქედან სხვაგვარი ხედვაა ემოციებით გაჟღერებული სიტყვის მიმართ, რომელიც უკვე წარმოადგენს თავისებურ ნორმას და შლის ხელოვნების განვითარების სრულიად ახალ პერსპექტივებს.

საკვანძო სიტყვები: სენტიმენტალიზმი, დრამატურგია

ისტორიიდან ცნობილია რომ, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, ინგლისში, ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება – სენტიმენტალიზმი, რომელიც დაუპირისპირდა კლასიციზმს და შეიმუშვა ესთეტიკური პროგრამა, სადაც გრძნობას და არა გონებას მიენიჭა გადამწყვეტი როლი. ფრანგული - Sentimentalisme და ინგლისური - Sentimentalism - წარმოადგენენ თვით სიტყვის წარმოშობის ეტიმოლოგიურ ფუძეს, თუმცა მიმართულების სათაური აღებულია ლორენს სტერნის რომანიდან „სენტიმენტალური მოგზაურობა“. სენტიმენტალისტებმა გრძნობის და წარმოსახვის კულტი შექმნეს და ყოველივე ეს დაუპირისპირეს განმანათლებლური კლასიციზმის რაციონალისტურ საფუძვლებს, რომელშიც გონებრივი საწყისი მთლიანად განსაზღვრავდა ხელოვნების ნაწარმოების არსს.

ეს იყო გადატრიალება, რომელმაც გაამდიდრა მსოფლიო ხელოვნება, გახადა დემოკრატიული მისი ენა და გამომსახველობითი შესაძლებლობები, შეიმუშავა ახალი ჟანრები და მოამზადა ნიადაგი მომავალი განვითარებისათვის – XIX საუკუნის მძლავრი მიმართულების დამკვიდრებისთვის – რომანტიზმისთვის.

სად და როგორ დაიწყო სენტიმენტალიზმის ჩამოყალიბება? ინგლისში, მაგრამ საწყის ეტაპზე იგი იმდენად იყო დაკავშირებული განმანათლებლური კლასიციზმის საერთო დინებასთან, რომ ახალი ნიშნების შემჩნევა შესაძლებელი ხდებოდა მხოლოდ ტენდენციების სახით. ჯერ ჯოზეფ ტომსონს თავის პოემაში „წელიწადის დროები“ შემოყავს სოფლის იდილიის თემა, რომელმაც შეიძლება მოგვაგონოს ბაროკალური ლიტერატურის და დრამატურგიის თავისებურ გადმონაშთს – თუნდაც პასტორალურ დრამას. მოგვიანებით ედუარდ იუნგი თავის „წითელ წიგნში“ წერს „ღამის ფიქრებს“, სადაც პოეტი, სასაფლაოს ფონზე გვიხატავს თავის მელანქოლიურ განწყობას და სიკვდილის მიმართ ლტოლვას. ამ პოემის ნაწილმა საფუძველი დაუდო ე.წ. „სასაფლაოს ლირიკას“, ტრადიციულ ინგლისურ პასტორალს, რომელშიც დაპირისპირება სოფლის იდილიისა და ქალაქური ცხოვრებისა რჩება (ისევე, როგორც XVI ს. მეორე ნახევრის იტალიური ბაროკოსათვის) დამახასიათებელ მთავარ თემად.

საზოგადოების კრიტიკა ამ ნაწარმოებებში ითავსებს ასევე მოტივს პატრიარქალური წყობის იდეალიზაციისა, თუმცა კონკრეტული ყოფითი დეტალები და ნიუანსები უკვე მოწმობენ იმაზე, რომ საქმე გვაქვს არა ტრადიციულ პასტორალთან არამედ სრულიად ახალ სენტიმენტალურ სოფლის იდილიასთან. გრძნობის კულტს მიყავდა ხელოვნება ადამიანის შინაგანი სამყაროს უფრო ადეკვატურ გახსნამდე; ინდივიდუალური სახის შექმნამდე, რაც ნიშნავდა ფსიქოლოგიური ანალიზის გაღრმავებას: სენტიმენტალისტებს ახასიათებდა ისეთი დამოკიდებულება ბუნებასთან, რომელშიც პეიზაჟიც კი ხდებოდა პირადი განცდის მეგზური. აქედან სხვაგვარი ხედვაა ემოციებით გაჟღენთილ სიტყვის მიმართ, რომელიც უკვე წარმოადგენს თავისებურ ნორმას და შლის ხელოვნების განვითარების სრულიად ახალ პერსპექტივებს.

რა მოჰყვა ყოველივე ამ ცვლილებას თეატრში და დრამატურგიაში? რა რადიკალური ძვრები შეიმჩნევა სენტიმენტალიზმის ფორმირების უკვე საწყის ეტაპზე? პასუხი ამ შეკითხვებზე უნდა დავიწყოთ მთავარი მოვლენების აღნიშვნით – ლექსი დრამატურგიაში შეიცვალა პროზით; ავტორის რემარკა ხაზს უსვამდა პერსონაჟის ემოციურ მდგომარეობას – მაგალითად: დაეცა მუხლებზე, ატირდა და

ა.შ. - კლასიციზტური პირობითი დეკორაციების ნაცვლად გამოჩნდა სოფლის ხედები, განმარტოებული ქოხები, ქალაქის სახლის ინტერიერი და ყოველივე ამან წაუყენა თეატრს სრულიად ახალი მოთხოვნები და ამოცანები. ტირილი და არა სიცილი იქცა თეატრალური წარმოდგენის მთავარ გმირად. ისევე, როგორც დღევანდელ სერიალებში, სენტიმენტალისტურმა განწყობამ მოიტანა ხელოვნებაში შეცოდების, შეცდომებიდან განთავისუფლების, „პატარა ადამიანის“ მნიშვნელოვანი თემატიკა. შეგვიძლია დამაჯერებლად განვაცხადოთ, რომ სენტიმენტალიზმის გავლენა განიცადეს არა მხოლოდ გოეთემ და შილერმა, არამედ ახალგაზრდა დოსტოევსკიმ, გოგოლმა და ჩეხოვმა. ის, რასაც დაარქვეს რუსეთში ნატურალიზმის სკოლა, სხვა არაფერი იყო თუ არა სენტიმენტალიზმის ტრადიციის გაგრძელება ლიტერატურაში და თეატრში. რუსული თეატრის ისტორიიდან ცნობილია, რომ მაყურებელი მოდიოდა სპექტაკლზე ცხვირსახოცების დიდი მარაგით. საფრანგეთში ლამოსემ შექმნა „ცრემლიანი კომედიის“ ჟანრი, ხოლო მთელ ევროპაში სენტიმენტალიზმმა დანერგა მელოდრამატული ჟანრი.

თეატრის თეორეტიკოსი და კრიტიკოსი ერიკ ბენტლი წერს: „რას ნიშნავს ტირილი? სიცილის ბუნებაზე წერდნენ ბევრს...ერთერთი მიზეზი, რომ სიცილს უფრო გაუმართლა, ვიდრე ტირილს იმაში მდგომარეობს, რომ სიცილი სასიამოვნოა, ხოლო ტირილი – უსიამოვნო...ცრემლები, რომლებსაც ღვრის პუბლიკა მელოდრამის წარმოდგენებზე, იმ კატეგორიაში აღიქმებიან, როგორც გამოთქმა „კარგად გამოტირება“. ეს ცრემლები შეიძლება დავახასიათოდ როგორც განწმენდა, რომელზეც არისტოტელე ლაპარაკობდა... ოღონდ განწმენდა მიამიტი ადამიანისთვის“ [Bentley, 2010: 224]; მაგრამ ბევრი ტირილი არ ვარგა. მაყურებელმა ზოგჯერ უნდა შეიკავოს თავი, რათა წარმოდგენა გაგრძელდეს. ცრემლის უზომო ღვრა საზოგადოებაში ისეთ განწყობას ქმნის, როცა მაყურებელი აიგივებს თავს პერსონაჟთან და უკვე გრძნობს შეცოდებას საკუთარი თავის მიმართ. ეს ფენომენი კარგად აქვს აღწერილი ბენტლის, რომ სიბრალოლი საკუთარი თავის მიმართ გვეხმარება ჩვენ სიბერის მოსვლის გადატანაში. სიბრალოლი საკუთარი თავის მიმართ – ჩვენი დამხმარეა განგაშის და გამოცდის დროს, ხოლო განგაში და შიში თან ახლავს ადამიანს დაბადებიდან საფლავამდე.

სენტიმენტალიზმის პროგრამის და მანიფესტის ავტორი ედვარდ იუნგია, რომელმაც ტრაქტატში „ფიქრები ორიგინალური შემოქმედების შესახებ“ (1759) გამოვიდა კლასიციზმის რაციონალისტური ესთეტიკის წინააღმდეგ. მან წარმოადგინა სრულიად ახალი „კონგენიალობის“ კონცეფცია, რომლის მთავარი აზრი იკითხება როგორც გენიალობასთან თანხვედრი, შესაბამისი მოვლენა და ფაქტი. ამ ნაშრომში ე.იუნგმა გამოაცხადა ეჭვი ხელოვნების ყველა კანონის მიმართ და აღიარა მხოლოდ შექსპირის დრამატურგია ერთადერთ ნიმუშად და მიბაძვის ობიექტად.

დიდი პოპულარობა მოუტანა ედუარდ იუნგს მისმა დიდაქტიკურმა პოემამ „ჩივილი, ანუ ღამის ფიქრები სიცოცხლეზე, სიკვდილზე და უკვდავებაზე“, რომელიც სენტიმენტალიზმის სანიმუშო ნაწარმოებად ითვლება. აქ პოეტი გამოდის განმანათლებლური „ობტიმიზმის“, გედონიზმის და ურწმუნობის წინააღმდეგ და მისი პოემის ძირითადი პათოსი მიმართულია გრძნობის და არა გონებისკენ. იუნგის პოემამ იმდენად დიდი წარმატება მოიპოვა ევროპაში, რომ გამოიწვია უამრავი მიბაძვის ნიმუში და ნიადაგი შეუქმნა ე.წ. „სასაფლაოს პოეზიის“ განვითარებას.

ფრანგულ დრამატურგიაში სენტიმენტალიზმის წამყვანი ავტორი და „ცრემლიანი კომედიის“ ჟანრის შემქმნელი იყო პიერ კლოდ ნიველ დე ლაშოსე, რომელიც თავის კომედიის - „ცრუ ანტიპატია“ - პროლოგში ამტკიცებდა აუცილებლობას დრამატურგიაში კომიკური და მგრძობიარე ელემენტების შემოტანისა. მისი პიესების ძირითადი თემატიკა შემოიფარგლებოდა ოჯახური კონფლიქტებით და მორალური პრობლემებით.

სენტიმენტალიზმის გავლენა გერმანულ ლიტერატურაში და დრამატურგიაში შესამჩნევია იოჰან ვოლფგანგ გოეთეს და ფრიდრიხ შილერის მოღვაწეობის ადრეულ ეტაპზე. მაგრამ ყველაზე დიდი პოპულარობით ეს მიმდინარეობა სარგებლობდა რუსულ ლიტერატურაში, დრამატურგიაში და თეატრში, სადაც ჩამოყალიბდა სენტიმენტალიზმის ტრადიცია და ე.წ. „ნატურალისტური სკოლა“ რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა რუსული ლიტერატურის განვითარებაზე.

თეატრის კრიტიკოსი ერიკ ბენტლი უბრუნდება „ტირილის“ თემას და აკეთებს ორიგინალურ დასკვნას: „თუ თქვენ არ აძლევთ თავს უფლებას იტყვიოთ ან ხმამაღლა იყვიროთ, მაშინ დაუკვირდით, არის თუ არა ცრემლების ლამენტაციები თქვენ სიზმრებში. შეიძლება აღმოჩნდეს... რომ თქვენ სიზმრებში ტირიხართ და იქცევით ისე, როგორც მსახიობი მელოდრამაში...თუ ეს ასეა, იცოდეთ, რომ თქვენ ცხოვრებაში დიდ ადგილს იკავებს სიბრაღური საკუთარი თავის მიმართ“ [Bentley, 2010: 230]

სენტიმენტალიზმის მთავარი დამახასიათებელი თვისებაა: რაციონალიზმთან ბრძოლა, გრძობის კულტი – და ყოველივე ამან ასახვა ჰპოვა სამსახიობო ხელოვნებაში. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში მსახიობებს მიეცა საშუალება უფრო ღრმად გახსნან გმირის შინაგანი სამყარო, გამოავლინონ მხატვრული სახის განვითარების დინამიურობა, და, რაც მთავარია, მოახერხონ ცოცხალი, ადელვებული მეტყველების ინტონაციების გადმოცემა. ასეთი ტენდენციები გამოვლინდა დიდი მსახიობების შემოქმედებაში (დ. გარიკი, ფ. შროდერი, ი.ბროკმანი, ი. შუმერინი, ვ.კომერანცევი) და სხვ. სენტიმენტალიზმის გავლენა განიცადა თვით ფრანგულმა სამსახიობო ხელოვნებამაც, რომელიც ყოველთვის იცავდა კლასიციისტური თეატრის კანონებს და ნორმებს.

სენტიმენტალიზმის ძირითადი ტენდენციების ხანგრძლიობაზე მეტყველებს თანამედროვე ხელოვნებაც და, პირველ რიგში, მომრავლებული სატელევიზიო სერიალები, რომელთა თემატიკა (სიმდიდრის და სიღარიბის დაპირისპირება, ქალაქური და სოფლის ცხოვრების შედარება, ვნებიანი სიყვარულის კოლიზიების ჩვენება და ა.შ.) არაფრით არ გამოირჩევა სენტიმენტალისტების სიუჟეტებისაგან. ეს ფაქტი გვარწმუნებს, რომ თვით საზოგადოებაში დღეს არსებობს მოთხოვნა მგრძობიარე ხელოვნებისადმი.

სენტიმენტალიზმი – მოხუცებული ადამიანების საყვარელი მიმართულებაა - ისინი ადვილად აიგივებენ საკუთარი წარსული ცხოვრების კოლიზიებს გმირებთან, პერსონაჟებთან, მსახიობებთან და ამით ახერხებენ იდენტიფიკაციის მოხდენას რეალობასა და ირეალურობას შორის.

ამ მიმართულებამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ხელოვნების განვითარების ისტორიაში, თუმცა ისევე, როგორც სხვა მიმდინარეობების, სკოლების, სტილების შემთხვევაში, სენტიმენტალიზმაც წარმოქმნა თავისი შტამპები, გამომსახველობითი ხერხების ტირაჟირებისა და გამეორების საშიშროებები, ძირითადი თემატიკის

ჩარჩოები, რამაც საბოლოოდ შეზღუდა მისი შესაძლებლობები. XVIII ს. ბოლოს სენტიმენტალიზმი უკვე ადრეულ რომანტიზმში გადაიზარდა.

ლიტერატურა:

1. Bentley Eric; The Modern Theatre; American Academy of Arts and Sciences. 2010.
2. История западноевропейской литературы. Л.1981

Tamar Tsagareli

Shota Rustaveli Theatre and Film Georgia State University,
Tbilisi, Georgia

a-mail: ttsagareli@tafu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.19>

SJIF 2026: 8.679

Sentimentalism in Dramaturgy

Abstract

It is known from history that, in the second half of the 18th century, in England, a new direction was formed - sentimentalism, which opposed classicism and developed an aesthetic program where feelings, not reason, were given a decisive role. French - Sentimentalisme and English - Sentimentalism - represent the etymological basis of the origin of the word itself, although the title of the direction is taken from Laurence Sterne's novel "Sentimental Journey". Sentimentalists created a cult of feeling and imagination, and opposed all this to the rationalist foundations of Enlightenment classicism, in which the mental origin completely delimited the essence of the work of art.

Where and how did sentimentalism begin to form? in England, but at the initial stage it was so connected with the general current of enlightened classicism that new signs could be noticed only in the form of trends. First, Joseph Thomson in his poem "Seasons of the Year" introduces the theme of a rural idyll, which may remind us of a peculiar remnant of baroque literature and drama - even pastoral drama. Later, Edward Jung writes in his "Red Book" "Night Thoughts", where the poet, against the background of the cemetery, depicts his melancholy mood and longing for death. Part of this poem laid the foundation for the so-called "Cemetery Lyric", a traditional English pastoral, in which the contrast between rural idyll and city life remains (as well as for the Italian Baroque of the second half of the 16th century) a characteristic main theme.

Criticism of society in these works also includes the motif of idealizing the patriarchal order, although concrete details and nuances testify that we are not dealing with a traditional pastoral but with a completely new sentimental village idyll. The cult of feeling led art to a more adequate opening of the inner world of man; Before the creation of an individual face, which meant a deepening of psychological analysis: the sentimentalists were characterized by such a relationship with nature, in which even the landscape became a guide to personal feelings. From here, there is a different view of the word imbued with emotions, which already represents a peculiar norm and opens completely new perspectives for the development of art.

Keywords: sentimentalism, dramaturgy

რეცენზენტი: პროფესორი ხ. არსლანი